

Алла Слободіченко

КРАЄЗНАВЧІ ПУБЛІКАЦІЇ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ "АРХІВИ УКРАЇНИ"

Важливе документальне джерело краєзнавчих досліджень становлять фахові періодичні видання. Одне з них – журнал "Архіви України" – галузеве періодичне видання, завданням якого є інформування наукової громадськості про розбудову архівної галузі, стан і зміст архівних фондів, публікації теорії та практики архівної справи тощо. Поряд із цим на його сторінках приділяється велика увага поліпшенню пропаганди документальних пам'яток історії та висвітленню історії окремих населених пунктів і регіонів шляхом публікацій нарисів та добірок найцінніших архівних документів.

Дослідження ставить за мету прослідкувати звернення редакції журналу до краєзнавчих публікацій, розкриття на сторінках часопису архівних джерел, які висвітлюють історію регіонів та населених пунктів України. Адже це має велике значення для подальших краєзнавчих досліджень. Звичайно, у статті подано відомості не про всі краєзнавчі публікації, це пояснюється великим масивом їх у періодичному виданні. У додатку подано список краєзнавчих публікацій у хронологічному порядку.

Краєзнавчі публікації на сторінках журналу можна умовно поділити на декілька тематичних блоків: підготовка до написання "Історії міст і сіл Української РСР", присвячені ювілейним датам міст, в тому числі святкування "1500-ліття м. Києва", про краєзнавчі музеї як важливу ланку у збереженні історико-культурних цінностей краю, а також розкриття особових фондів архівів, які містять цінну інформацію для краєзнавчих досліджень.

У 1947 році вийшов перший випуск Науково-інформаційного бюлетеня Архівного управління Міністерства внутрішніх справ УРСР. Редакційна колегія цього періодичного видання мала за мету допомогти архівним органам України у виконанні поставлених завдань Уряду, обміни досвідом роботи державних архівів УРСР. Бюлетень друкував основні накази і розпорядження МВС СРСР, УРСР та Архівного управління МВС УРСР з архівної справи, підсумки роботи архівних органів і завдання на майбутнє, правила, методичні інструкції і статті з теорії та практики архівної справи, статті з археографії та про використання архівних документів, короткі рецензії, повідомлення про підготовку кадрів, хроніку роботи архівних органів УРСР тощо.

З роками бюлетень розширив свої розділи, з'явилися нові рубрики, розширилася і тематика публікацій видання. Почали друкуватися статті з історії України, в яких були використані документи архівів, зайняли чільне місце і публікації самих документів, що розповідали про окремі події, пов'язані з історією України в різні періоди її історичного розвитку.

Зацікавленість архівістів, істориків, науковців у висвітленні історії рідного краю спонукала редакцію бюле-

тея друкувати статті, бібліографію, рецензії краєзнавчої тематики. Починаючи з 1959 року з'являється декілька статей та публікацій, присвячених історії населених пунктів Української РСР. Л. Гісцова (тоді – старший архіваріус ЦДДА УРСР, м. Київ) розповіла про покажчик населених пунктів "Генеральний опис Лівобережної України 1765-1769 рр.", виданий Центральним державним історичним архівом у м. Києві. У статті наголошується на надзвичайно великому значенні опису для вивчення економічних і соціальних відносин на Україні у другій половині XVIII ст., ще значно поглибить використання матеріалів Генерального опису¹.

На початку 1960-х років, згідно з постановою ЦК КПУ № 16/18-3 "Про видання історії міст і сіл Української РСР" було прийнято рішення вперше в світовій практиці висвітлити історію населених пунктів України. Цю роботу виконували наукові установи Української РСР, зокрема, Інститут історії АН УРСР, Інститут археології АН УРСР, Головна редакція УРЕ та ін. Широка громадськість теж активно включилася у роботу по збиранню матеріалів до "Історії міст і сіл Української РСР". Це багатотомне видання не залишило осторонь не тільки науковців, істориків, педагогів, бібліотекарів, але й працівників архівів. Треба зазначити, що архіви стали основною джерелознавчою базою для підготовки цього видання.

Велику увагу приділяли архівісти виявленню матеріалів і відомостей з історії населених пунктів України. Велася копійка краєзнавча робота по збиранню матеріалів та написанню нарисів до багатотомної "Історії міст і сіл Української РСР". Адже саме у сховищах архівів знаходяться фонди, які містять у собі відомості з історії населених пунктів, місцеві газети, краєзнавчу літературу. Архівісти активно включилися в роботу і про свої здобутки пошукової роботи інформували на сторінках галузевого видання "Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР" (пізніше "Архіви України").

Якщо з 1959 по 1961 рік краєзнавчих публікацій було декілька, то з 1962 року, враховуючи участь архівістів у підготовці до видання "Історія міст і сіл Української РСР", публікації з історії краю все частіше знаходили своє місце на сторінках бюлетеня. Друкувалися статті з історії виникнення і заснування міст і сіл, їх назв, про краєзнавчу роботу архівів, бібліотек, рецензії на краєзнавчі видання, а також документи з Центральних державних історичних архівів міст Києва та Львова, обласних державних архівів та ін., що розкривали історію та сучасний стан населених пунктів України.

У краєзнавчих музеях зосереджена значна кількість документів Національного архівного фонду. Це – старовинні рукописні книги, письмові пам'ятки, документи особового походження, фотодокументи. У краєзнавчих музеях зібрані цікаві, унікальні документи про

край, розвиток освіти, культури, видатних людей, життя та діяльність яких пов'язана з певним населеним пунктом. Тому на сторінках бюлетеня знаходять місце й публікації про краєзнавчі музеї, де приділяється увага їх ролі у вивченні історії того чи іншого регіону. Також розглядаються питання про місце зберігання таких документів, адже в музеях вони представлені як експонати, що ускладнює їх збереження, фондування і облік. Саме про це розповів С. Маньковський у статті "Архіви та краєзнавчі музеї"². Автор розкрив фонди краєзнавчих музеїв Прикарпаття – Дрогобицького та Стрийського, де зосереджені документи на пергаменті XV – XVII ст. та рукописні книги релігійного змісту з XVII ст., а також близько 3000 фотодокументів. Крім проблеми збереженості автор зосередив увагу і на умовах використання документів широкими колами дослідників.

На основі матеріалів ЦДДА у м. Києві, облдержархівів та іншої науково-історичної та довідкової літератури побудована значна кількість публікацій про історію виникнення населених пунктів України, походження їх назв, визначні події, пов'язані з населеним пунктом різних періодів історії, персоналії. Серед авторів статей – не тільки науковці, але й бібліотекарі, вчителі, викладачі та всі, хто цікавиться історією рідного краю. Так, С. Липко, учитель, завідувач Любарським краєзнавчим музеєм розповів читачам про історію міста Любар та його околиці, а також про краєзнавчу роботу, що проводиться у місті. Про українського історика, земського діяча, активного співробітника Полтавської ученої архівної комісії Льва Васильовича Падалку (1859–1922) йдеться у статті "Нові матеріали до історії Полтавщини"³. Особливу роль відіграв Л. Падалка у справі вивчення історії Полтавщини. Він вивчав етнографію, цікавився літературознавством та лінгвістикою. Автор зробив огляд документальних та рукописних матеріалів історика, що були виявлені у ЦДДА УРСР у Києві та в колишній садибі Л. Падалки у Полтаві. Після опрацювання частина матеріалів була передана для зберігання в Полтавський обласний державний архів.

З огляду на важливість архівних документів у вивченні історії краю привертають увагу статті, які розкривають архівні фонди. Особливу цінність для вивчення історії населених пунктів становлять люстрації, тобто описи державних маєтків XVI–XVIII ст. Про одну з таких люстрацій – люстрацію Подільського воєводства 1665 р. розповів у своїй статті М. Крикун⁴. Автор поставив перед собою завдання показати стан державних міст і сіл на території Подільського воєводства на підставі його люстрації 1665 р. У статті розкривається історія Правобережної України другої половини XVII ст., про міста і села якої історичних джерел цього періоду збереглося дуже мало. Люстрація Подільського воєводства 1665 р. є цінним джерелом до вивчення історії Правобережжя та соціально-економічних відносин на Укра-

їні у другій половині XVII ст. Були використані документи ЦДДА УРСР у м. Києві, Головного архіву давніх актів у Варшаві, Архіву Сангушків.

З документами, переданими до Рівненського облдержархіву на зберігання від кафедри української мови Рівненського педінституту ім. Д. З. Мануїльського, читачі можуть ознайомитися у статті "Цінне джерело для дослідження власних назв краю"⁵. У статті подається короткий огляд документів, за допомогою яких можна дослідити власні назви краю. Документи містять народні тлумачення появи тих чи інших назв, відомості про заснування та історію поселень краю, імена, прізвища, прізвиська жителів населеного пункту, а також походження власних географічних назв.

Але основною краєзнавчою темою 60-х – початку 70-х років залишалася, звичайно, підготовка багатотомного видання "Історії міст і сіл Української РСР". На сторінках бюлетеня висвітлювалися питання про організацію роботи архівістів зі створення "Історії міст і сіл" областей, а також наради, засідання, семінари обласних редколлегій, методичні поради, короткі замітки про хід роботи над "Історією міст і сіл Української РСР" та упорядкування документів після виходу видання. Були вміщені тут також статті про виявлені в архівах документи, в яких розкривається історія населених пунктів України. Починаючи з 1963 року, з № 5 редакція журналу відкрила рубрику, присвячену "Історії міст і сіл Української РСР", в якій автори статей ділилися своїми здобутками при підготовці окремих томів цього багатотомного видання.

Так, співробітниця філіалу Львівського облдержархіву О. Лопушанська на сторінках журналу провела ґрунтовне дослідження, яке побудувала на документах з історії міст і сіл, що зберігаються у філіалі архіву в місті Самборі⁶. Представлено документи австроугорського (1786–1918 рр.), польського (1918–1939), окупаційного (1941–1944 рр.) та радянського (з 1944 р.) періодів. У цих документах висвітлено розвиток суспільно-політичного і революційного руху народних мас, розкрито діяльність підпільних організацій КПЗУ і КПІ, боротьбу народу проти фашистських загарбників та відбудову народного господарства після Великої Вітчизняної війни. Але особливу увагу автор звернула на краєзнавчу роботу в післявоєнні роки. Саме з того часу почали виходити монографії, нариси, окремі публікації з історії Дрогобича, Борислава, Самбора, Трускавця та ін., в яких були використані документи філіалу. У статті наголошено на надзвичайній цінності у роботі над історією міст і сіл фондів облміськрайвиконкомів Рад депутатів трудящих та виконкомів сільських Рад депутатів трудящих, фондів органів планування статистики, а також фондів органів сільського і лісового господарства. При написанні історії міст і сіл краєзнавцям слід також звернутися до фондів Обласного відділу у справах будівництва і архітектури, фондів обласних, міських і районних відділів народної освіти, Обласного

управління культури та ін. Отже, у філіалі Львівського облдержархіву в місті Самборі зберігається багато цінних джерел про політичне, економічне, культурне становище Західної України.

Цінне дослідження провела співробітниця ЦДДА УРСР у м. Києві М. І. Бутич у своїй статті "Висвітлення історії міст і сіл в "Киевской старине"». Визначивши одним із завдань у підготовці історії міст і сіл України виявлення та опрацювання всього матеріалу, який було оприлюднено у публікаціях раніше, авторка наголосила, що від цього у значній мірі залежатиме успішне завершення цієї важливої праці. Красназничі аспекти в кінці XIX – на початку XX ст. висвітлювалися не тільки в окремих працях, але й в статтях, що публікувалися на сторінках періодичних видань. До них належить і журнал "Киевская старина", який видавався у Києві з 1882 по 1906 рр. Крім критико-бібліографічних оглядів, художніх творів, статей з археології, історії, літературознавства, етнографії, публікувалися статті, присвячені історії Полтавщини, Чернігівщини, Київщини, Поділля, Волині. Автор детально описала, скільки публікацій було присвячено історії різних регіонів України, ознайомила читачів з авторами статей – це видатні історики О. Лазаревський, І. Каманін, І. Павловський, І. Лучицький, О. Стороженко, Д. Багалій, В. Милорадович та ін. Автор розповіла також про походження назв міст і сіл, які зберегли імена історичних осіб або пов'язані з історичними подіями. Важливо, що в "Киевской старине" крім статей, заміток, повідомлень, публікувалися рецензії на праці, які виходили окремими виданнями і відображали історію губерній, міст, сіл України в різних аспектах.

Матеріали, що вміщені в "Киевской старине" стали у нагоді авторам-збирачам при написанні "Історії міст і сіл Української РСР".

Ще одна розвідка в рубриці "Історія міст і сіл" – стаття І. Рабиновича "Газета "Черниговские губернские ведомости" як джерело з історії краю"», в якій автор представляє газету "Черниговские губернские ведомости" (1838–1918) в красназничому аспекті, розповідає про цінність інформації, вміщеної в газеті, що може послужити дуже цінним джерелом при написанні історії міст і сіл Чернігівської області.

Щоб орієнтувати дослідників-збирачів інформації у великому потоці літератури, редакція бюлетеня опублікувала передову статтю "Література з історії міст і сіл Української РСР"». Тут розповідається про структуру та зміст майбутнього видання. До нього мають входити, як зазначається в статті, відомості про окремі області, природу та історичні дані населених пунктів з часу їх виникнення, дані про економічне і політичне становище населення в період феодалізму, капіталізму, а також висвітлення соціально-економічного і політичного становища після 1917 р. Тому необхідно зібрати повні бібліографічні відомості про кожний населений пункт, а це неможливо без опрацювання бібліографічних покажчиків,

статей, в яких містяться красназничі бібліографія. На допомогу мають прийти також праці, в яких подано відомості про окрему групу населених пунктів або область. Розповідається в статті про путівники, історико-географічні словники, описи областей, губерній, воєводств, повітів. Зазначається, що багато друкувалося нарисів про населені пункти у журналі "Красназничество", який видавався на початку XX ст. у місцевих періодичних виданнях з XIX ст. друкувалися історико-статистичні описи, медично-топографічні описи окремих губерній, повітів, міст, що містяться в різних медичних журналах. У статті звертається увага також на монографії, присвячені історії окремих міст, путівники, видані окремими видавництвами. Підсумовуючи вищезгадане, можна сказати, що цей масив літератури прислужився підготовці "Історії міст і сіл Української РСР".

На допомогу працівникам, що брали участь у написанні статей до багатотомного видання "Історія міст і сіл Української РСР" на сторінках бюлетеня редколегії друкувала бібліографію з історії міст і сіл Української РСР. Починаючи з № 4 1963 року по № 5 1964 року в розділі "Бібліографія" вміщувався бібліографічний покажчик "Збірки історичних відомостей про населені пункти Української РСР", який склав співробітник Національної бібліотеки Львівського університету Ф. П. Максименко¹⁰. У передмові укладач зазначив, що важливе значення у підготовці великої колективної праці під назвою "Історія міст і сіл Української РСР" мають літературні джерела, що подано відомості про виникнення поселень та їх подальший розвиток. У своєму покажчику укладач мав змогу вказати ті роботи, в яких містяться матеріали з історії місцевостей всієї республіки, окремих областей, районів. Покажчик складатиметься з описів історично-географічних словників, друкованих матеріалів XIX–XX ст., а також збірки документів XI–XVIII ст. У покажчику виділено 3 розділи: загальні праці XIX–XX ст., матеріали про місцевості часів феодалізму (X–XIX ст.) та матеріали XIX–XX ст., присвячені окремим територіям і УРСР. При складанні цього покажчика упорядник використав друковані історичні і красназничі бібліографії, фонди львівських бібліотек, Етнографічного музею, Бібліотеки АН УРСР.

Науковий співробітник Полтавського облдержархіву В. Н. Жук розповіла у своїй статті про друковані джерела з історії Полтавщини, що теж мають неабияке значення для дослідників-красназничів у створенні багатотомного видання "Історії міст і сіл Української РСР"¹¹.

Привертає увагу стаття відомого історика, джерелознавця, засновника львівської історичної школи Івана Петровича Крип'якевича "Топоніміка старого Львова"¹², в якій автор розповів про географічні назви не тільки населених пунктів, але й річок, озер, гір, долин, лісів, вулиць, площ, архітектурних споруд XIII – XVIII ст. Результати свого дослідження автор оприлюднив на семінарі з питань архівознавства і спеціальних історичних дисциплін у ЦДДА УРСР у м. Львові.

Л. Гісцова, заступник директора ЦДА УРСР у м. Києві розповіла на сторінках журналу про документ, який, на її думку, може зацікавити стенографів-дослідників рідного краю. Це – анкета-відповідь, виконана в Моравській сотні Київського полку (тепер – Чернігівська область) у 1780 р., яка містить відомості не тільки про природні умови, економіку, історію, географію сотні, але й про особливості архітектури, розташування містечка Моравська і навколишніх сіл, господарство, заняття, звичаї, обряди населення, народні прикмети. Автор пропонує звернутися до цього цікавого документа, що містить багато цінної інформації щодо вивчення історії краю¹³.

Важливі моменти підготовки до багатотомного видання “Історії міст і сіл Української РСР” архівістів України та джерельну базу цього видання висвітлив у своїй статті начальник Архівного управління при Раді Міністрів УРСР Олександр Георгійович Мітюков¹⁴. Основні положення цієї статті він доповідав на Всесоюзній науковій конференції “Про досвід написання історії міст і сіл, фабрик і заводів, колгоспів і радгоспів СРСР”, що відбулася в Києві 23-26 травня 1972 р. Автор наголошує на цінності великої джерельної бази, що знаходиться в архівних установах України, підкреслює, що при написанні “Історії міст і сіл Української РСР” було залучено до наукового обігу багато нового і цінного документального матеріалу. Без сумніву, неможливо було б говорити про видання “Історії міст і сіл Української РСР” без колективних зусиль архівістів України, які не тільки відновили архівне господарство після Великої Вітчизняної війни, але й організували його широке використання, зауважив О. Мітюков. До завершення роботи над “Історією міст і сіл Української РСР” у січні 1974 р. з виходом у світ останнього тому “Кримська область”, редакція журналу вмістила середову статтю, в якій підведено підсумок роботи над створенням цієї об’ємної праці¹⁵. Стаття розповідає про “Історію міст і сіл Української РСР” як наймасивнішу фундаментальну наукову працю історичного краєзнавства. Подається характеристика нового 26-томного видання. До нього ввійшло 1316 нарисів з історії міст і великих населених пунктів та 8319 історичних довідок про селища міського типу і села, 9916 ілюстрацій. Розповідається також про роботу наукових, архівних, освітніх установ та бібліотек, істориків, краєзнавців, архівістів та авторських колективів зі збирання матеріалу та роботу з підготовки окремих томів видання з історії міст і сіл. У статті зазначається, що у процесі підготовки цього видання було виявлено і зібрано величезний документальний матеріал. Тому Головна редакційна колегія прийняла постанову про впорядкування і передачу на державне зберігання документів, що відклалися в процесі написання історії міст і сіл. ЦДАЖР УРСР (зараз ЦДАВО України) було прийнято на зберігання документи обласних редколегій томів, міських і районних комісій та авторських колективів “Історії міст і сіл Української РСР”.

З середини 1970-х років, після завершення роботи над історією міст і сіл, кількість краєзнавчих публікацій на сторінках журналу дещо зменшилась. З’явилися статті та розвідки краєзнавчої тематики, написані за документами ЦДА УРСР у м. Києві, ЦДАВА, облдержархів.

Протягом 1970–1980-х рр. редакція журналу опублікувала комплекс статей, присвячених ювілейним датам міст України. Це краєзнавчі статті про виявлені документи з історії заснування, розвитку та сучасний стан міст. Розповідалося також про збірники документів, випущені до ювілейних дат. Тут публікувалися маловідомі документи з історії міст, що зберігаються в ЦДА УРСР у м. Києві, ЦДА СРСР, ЦДАДА, ЦДАЖР УРСР, ЦДАРА, облдержархівах.

Широко відзначалося на початку 1980-х років 1500-ліття м. Києва. Починаючи з 1980 року редакція журналу започаткувала нову рубрику, присвячену ювілею, яка називалася “До 1500-річчя Києва”. Тут друкувалися статті, розвідки, дослідження з історії м. Києва та краєзнавчі публікації про столицю. Автори статей використали документи з ЦДА у м. Києві, Держархіву м. Києва, Держархіву Київської області, а також ЦДАЖР УРСР, ЦДАКФФД УРСР, ЦДАМЛМ УРСР. Треба зауважити, що розвідки з історії Києва не обмежились тільки цією рубрикою. Після виходу ювілейного випуску журналу у 1982 р. (№ 2) статті цієї тематики не зникли зі сторінок “Архівів України”.

У рубриці “До 1500-річчя Києва” особливу увагу привертає низка статей, в яких розкриваються фонди архівів. Так, у статті “Документи Київського міськдержархіву як джерело до вивчення історії вулиць м. Києва” розкриваються фонди Київської міської Думи (ф. 17), Київської міської Управи (ф. 163), що зберігаються у Київському міськдержархіві. Ці документи розповідають багато цікавого з історії міста, а саме – про виникнення вулиць Києва та походження їх назв¹⁶.

Співробітник Київського облдержархіву Кирсєв за документами архіву розповів читачам про історію перших київських трамваїв. Автор використав у своїй статті документи фондів губерньського правління (ф. 1), Київського губерньського по міських та земських справах присутствія (ф. 9), Київської повітової земської управи (ф. 1239) та ін¹⁷.

Заслужовує на увагу стаття наукового співробітника ЦДА УРСР у м. Києві О. М. Івахової “Документи ЦДА УРСР у м. Києві про економічний розвиток і благоустрій міста у XIX – на початку XX ст.” Автор ознайомила читачів з історією, а саме економічним розвитком м. Києва за допомогою документів, що знаходяться у ЦДА УРСР у м. Києві. Це – фонд Канцелярії київського, подільського і волинського генерал-губернатора за 1832–1914 рр. (ф. 442)¹⁸.

З метою популяризації маловідомих архівних джерел у ЦДА УРСР у м. Києві було складено шеститомний покажчик документів архіву з історії Києва. До

показчика включено документи 172 фондів ЦДА УРСР у м. Києві, а також документи інших архівів. Про це розповідається у статті "Показчик документів з історії Києва"¹⁹.

Крім ювілейної тематики, у 1980–1990-х рр. редакція журналу вміщує статті та публікації, що стосуються краєзнавчої теми окремих регіонів та загальних питань краєзнавства.

Повертаючись до теми написання "Історії міст і сіл Української РСР", Ю. З. Данилюк розповідає на сторінках журналу про документи фонду Головної редколегії "Історії міст і сіл Української РСР"²⁰. Автор статті розкриває фонд Головної редколегії, до якого входять організаційно-розпорядчі документи, довідки про роботу обласних редколегій, матеріали Всесоюзної конференції, присвяченої написанню "Історії міст і сіл Української РСР". На основі документів фонду автор розповідає про створення Головної редакційної колегії, підготовку до написання цієї праці, роботу інститутів, Головної редакції УРЕ, вузів, архівних установ, бібліотек та музеїв над цим виданням. Автор зауважує, що результат цієї копіткої роботи має великий вплив на розвиток історичного краєзнавства та наголошує, що фонд Головної редколегії "Історії міст і сіл Української РСР" є цінним джерелом для його дослідження.

У статті "Джерела до вивчення історії виникнення міст Галицької землі в XV–XVIII ст." автор П. С. Сіреджук розкриває фонди ЦДА УРСР у м. Києві та Львові, Головного архіву давніх актів ПНР у Варшаві, рукописного відділу Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР та Державної наукової бібліотеки ім. Чарторийських у м. Кракові²¹. Тут зберігаються документи, які мають важливе наукове значення для дослідження історії міст і сіл Галичини. Провівши дослідження з цієї теми, автор склав таблицю "Міста Галицької землі XV–XVIII століть", куди було включено відомості про назви населених пунктів, перші згадки про них, дату заснування або першої згадки про місто як за літературою, так і за виявленими автором джерелами та посилання на них.

Цікавим є спостереження відомого історика, краєзнавця, архівіста О. Я. Мацюка про зростання інтересу громадськості до вивчення історії рідного краю. Автор розповідає про краєзнавчу роботу архівістів ЦДА УРСР у м. Львові, що працюють над написанням статей до Зводу пам'яток історії та культури²². Створення краєзнавчих музеїв населених пунктів, започаткування відзнаки ювілей міст, перші згадки яких знаходяться саме в архіві, викликало похвалений інтерес дослідників до архівних джерел. Автор зауважує, що такий спосіб дослідження історії краю є скоріше даниною сучасності – будь-що знайти причину для святкування ювілею. Автор пропонує розширити зміст матеріалів краєзнавчого характеру в "Архівах України" та започаткувати нові періодичні видання з історичного краєзнавства. У № 4 за 1991 рік у рубриці "На допомогу краєзнавцю" було вміщено

статтю А. В. Сансевича "Використання документів особових архівних фондів у краєзнавчій роботі"²³. Автор приділив увагу краєзнавчим дослідженням на основі документів особових архівних фондів, наголошуючи на тому, що ці документи представляють великий інтерес для історика та краєзнавця. Відомості про особові фонди містять путівники, довідники, описи архівів та показники, а також наукові статті про особові фонди, що містять їх джерелознавчий аналіз. Слід звернути увагу і на те, що особові фонди зберігаються не тільки в архівах, але й у рукописних відділах бібліотек, музеях. Використання цих фондів дасть можливість істотно підвищити рівень краєзнавчих досліджень, підсумував автор. У статті були використані фонди ЦДАЖР УРСР, Держархіву Миколаївської області, Держархіву м. Києва, ЦДАНГ СРСР.

Також у цій рубриці була надрукована пам'ятка-порада краєзнавцю щодо збирання документальних пам'яток періоду Великої Вітчизняної війни, де визначено основні етапи виявлення та збирання цих документів. У пам'ятці зазначається, що документи особового походження учасників, ветеранів Великої Вітчизняної війни є безцінними реліквіями народу і тому для краєзнавців і архівістів виявлення і передавання на державне зберігання таких документів є одним із найважливіших завдань, адже ветеранів серед нас з кожним роком залишається все менше.

У 2001 р. було вміщено дві краєзнавчі розвідки.

С. Гаврилюк у своїй статті досліджує історію стічних українських земель Холмщини і Підляшшя, що потрапили під владу Росії у 1815 р. Дослідження ґрунтуються на листах відомого українського вченого другої половини XIX – початку XX ст. М. Петрова з високопоставленим російським чиновником П. Батюшковым, де висвітлено процес підготовки сьомого і восьмого випусків серії "Памятники русской старины в западных губерниях". Автор у своїй статті звертається до фондів відділу рукописів Російської Національної бібліотеки, Російського державного історичного архіву. Простежуючи листування Батюшкова та Петрова автор зауважує, що велика кількість листів стосується монографії "Холмская Русь. Исторические судьбы Русского Забужья". Листи зберігаються у відділі рукописів Російської національної бібліотеки. Окремі з цих листів публікуються²⁴.

Краєзнавчої тематики торкається стаття В. Старкова, де розкриваються документи архіву Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАНУ, а саме – фонд Володимира Гнатюка (ф. 28), що зберігається у відділі рукописних фондів, які розповідають про фольклорно-етнографічну спадщину українців Приднішшя кінця XIX століття, їх усної народної творчості, ігрової культури²⁵. Тут розповідається про етнографів, фольклористів І. О. Коновала та В. Т. Андрієвського, які вивчали історію Приднішшя та зібрали багато народних пісень цього регіону.

Особливо важливим у розвитку краєзнавчого руху є проведення краєзнавчих конференцій, метою яких є широка пропаганда документів, що висвітлюють події історичного минулого краю, залучення до роботи над архівними джерелами краєзнавців, учителів історії, широкого пропагандистського активу. На сторінках журналу друкувалися повідомлення про роботу цих конференцій. Тут розглядалися проблеми ширшого використання особових фондів в процесі дослідження та пропаганди історії краю, порушувалися питання про стан і перспективи розвитку історичного краєзнавства, охорону, використання та вивчення пам'яток історії й культури регіонів. Також розглядалися питання методології, теорії і практики історичного краєзнавства, розвитку регіональної історії та історіографії. У конференціях брали участь відомі вчені, діячі культури і освіти, науковці, викладачі, письменники, краєзнавці, працівники культурно-освітніх закладів, наукових бібліотек, архівів, музеїв.

Проаналізувавши зміст публікацій краєзнавчого характеру на сторінках журналу, можна дійти висновку, що цій тематичній редакцією журналу відведено значне місце впродовж всього існування видання. Тому для дослідників-краєзнавців буде цікавим звернутися до витоків розробки краєзнавчої тематики на сторінках журналу. Адже періодичні видання, зокрема, "Архіви України" – цінне джерело для історико-джерелознавчих, історіографічних, архівознавчих, бібліографічних, а особливо – краєзнавчих досліджень, що дає змогу отримати об'єктивну інформацію про історію та розвиток окремих населених пунктів і регіонів нашої батьківщини.

Додаток

1959

1. Гісцова Л. Показник населених пунктів Генерального опису Лівобережної України // НІБ. – 1959. – № 3. – С. 74;

2. Сінельников Я. Нарис історії міста Луцька // НІБ. – 1959. – № 3. – С. 75–77.

1960

3. Луценко О. Краєзнавчий музей Яготинської середньої школи № 3 // НІБ. – 1960. – № 5. – С. 31–38.

1961

4. Хабалашвілі Є. Виявляємо документи з історії краю // НІБ. – 1961. – № 6. – С. 112–113.

1962

5. Бойко І. Участь Новомиргородської районної бібліотеки для дорослих у краєзнавчій роботі // НІБ. – 1962. – № 6. – С. 83–84;

6. Корольова О. Народа в Херсонському обкомі КПУ про підготовку довідника з історії міст і сіл // НІБ. – 1962. – № 1. – С. 91–92;

7. Маньковський С. Архіви та краєзнавчі музеї // НІБ. – 1962. – № 4. – С. 32–34;

8. Шехтман Є. Краєзнавча робота в Миколаєві // НІБ. – 1962. – № 2. – С. 102.

1963

9. А. Б. Робота науковців Львова над історією поселень області // НІБ. – 1963. – № 5. – С. 64–65;

10. Б. Г. Засідання Головної редакційної колегії "Історії міст і сіл Української РСР" // НІБ. – 1963. – № 6. – С. 90–91;

11. Бутич М. Висвітлення історії міст і сіл України в "Киевской старине" // НІБ. – 1963. – № 6. – С. 64–67;

12. Галас В. Читач чекає від краєзнавчого видання більшого // НІБ. – 1963. – № 5. – С. 73–75. – Реч. на кн.: Кирилюк С. Измаил (Краткий исторический очерк). – 1-е изд. – О., 1959; 2-е изд. – О., 1961;

13. Жук В. Організація роботи по створенню історії міст і сіл в Полтавській області // НІБ. – 1963. – № 2. – С. 38–41;

14. Катренко А. Народа про написання "Історії міст і сіл" // НІБ. – 1963. – № 4. – С. 87;

15. Крикун М. Важливе джерело для вивчення історії міст і сіл України (Ілюстрація Подільського воєводства 1665 р.) // НІБ. – 1963. – № 3. – С. 19–29;

16. Липко С. Вивчаємо історію рідного краю // НІБ. – 1963. – № 2. – С. 35–38;

17. Липко С. Історія міста Любар // НІБ. – 1963. – № 5. – С. 65–72;

18. Література з історії міст і сіл Української РСР // НІБ. – 1963. – № 3. – С. 3–8;

19. Людоківський М. Виявлення відомостей з історії населених пунктів у Миколаївському архіві // НІБ. – 1963. – № 6. – С. 67–69;

20. Максименко Ф. Збірки історичних відомостей про населені пункти Української РСР // НІБ. – 1963. – № 4. – С. 79–86; № 5. – С. 79–84; № 6. – С. 76–85;

21. Робота над "Історією міст і сіл УРСР" // НІБ. – 1963. – № 1. – С. 99–100;

22. Ротач П. Нові матеріали до історії Полтавщини // НІБ. – 1963. – № 6. – С. 34–38.

1964

23. Арсеніч П. З історії села Нижній Березів // НІБ. – 1964. – № 2. – С. 77–81;

24. Гарнага І. Село Нігин Кам'янець-Подільського району // НІБ. – 1964. – № 1. – С. 73–75;

25. Козуліна К. Робота Дніпропетровського облдержархіву над історією міст і сіл // НІБ. – 1964. – № 1. – С. 69–70;

26. Крип'якевич І. Топоніміка старого Львова // НІБ. – 1964. – № 5. – С. 85–87;

27. Ксензеню М. Використання "Харьковского календаря" при написанні історії міст і сіл України // НІБ. – 1964. – № 3. – С. 72–74;

28. Купшнір Б. Як ми працюємо над нарисом про село // НІБ. – 1964. – № 5. – С. 82–85;

29. Максименко Ф. Збірки історичних відомостей про населені пункти Української РСР // НІБ. – 1964. – № 1. – С. 88–98; № 2. – С. 92–99; № 3. – С. 89–101; № 4. – С. 64–71; № 5. – С. 93–105;

Х. Бібліографія, рецензії, інформація, хроніка

30. Нікітіна Г. Народа секретарів обласних редколегій з історії міст і сіл // НІБ. – 1964. – № 2. – С. 76–77;
31. Піняков Л., Сокирянський С. Історія міста Сватового // НІБ. – 1964. – № 4. – С. 46–52;
32. Рабинович І. Газета “Черниговские губернские ведомости” як джерело з історії краю // НІБ. – 1964. – № 3. – С. 74–77;
33. Рогач П. Опрацювання статті для багатотомного видання про міста і села України // НІБ. – 1964. – № 1. – С. 70–73;
34. Спаський Д. [Рецензія] // НІБ. – 1964. – № 6. – С. 88–89. – Рец. на кн.: Історія міст і сіл Тернопільської області: Бібліогр. покажч. л-ри. – Тернопіль, 1964. – 84 с.;
35. Степанів Я. [Рецензія] // НІБ. – 1964. – № 6. – С. 88–89. – Рец. на кн.: Крисько В. П. Історія міст і сіл Львівської області: Рекон. покажч. л-ри. – Львів, 1964. – 303 с.;
36. Цебенко Г. Напишемо історію міст і сіл Буковини // НІБ. – 1964. – № 5. – С. 81–82;
37. Червань А. Опішня // НІБ. – 1964. – № 6. – С. 74–81.
- 1965**
38. Багурин В. Тернопільська область // НІБ. – 1965. – № 1. – С. 72;
39. Жук В. Друковані джерела з історії Полтавщини // АУ. – 1965. – № 3. – С. 70–75;
40. Кириченко І. Перша Подільська історико-краєзнавча конференція // АУ. – 1965. – № 6. – С. 88;
41. Крутків В., Яременко М. Участь Луганського облдержархіву в підготовці історії міст і сіл // АУ. – 1965. – № 3. – С. 69–70;
42. Лутковський В. Бібліографічна робота Золотоніського краєзнавчого музею // АУ. – 1965. – № 4. – С. 53–54;
43. Петренко В., Макаренко Г. Село Бузівка колись і тепер // НІБ. – 1965. – № 1. – С. 72–77;
44. Правда Л. Івано-Франківська область // НІБ. – 1965. – № 1. – С. 71;
45. Савчак А. Ровенська область // АУ. – 1965. – № 2. – С. 75–76;
46. Хонієва Ю. Київська область // АУ. – 1965. – № 2. – С. 75;
47. Шмін Д. Житомирська область // АУ. – 1965. – № 2. – С. 74–75.
- 1966**
48. Батюк А. Участь архівістів у підготовці “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1966. – № 3. – С. 7;
49. Бурма С. Участь архівістів Запоріжжя у підготовці історії міст і сіл // АУ. – 1966. – № 4. – С. 101–102;
50. Ковальчук Г. [Рецензія] // АУ. – 1966. – № 1. – С. 69–71. – Рец. на кн.: Самбір: Краєзнав. нарис / З. Гнатик, О. Лопушанська, Т. Смирнова. – Львів: Каменяр, 1965. – 74 с.;
51. Павличенко Г. Документи Черкаського облдержархіву як джерело для написання історії міст і сіл // АУ. – 1966. – № 5. – С. 72–77;
52. Степанов Я. Топоніміка та історичні дослідження // АУ. – 1966. – № 5. – С. 83–86.
- 1967**
53. Зайцев В. Науково-методичний семінар відповідальних секретарів редколегій томів “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1967. – № 3. – С. 96–97.
- 1968**
54. Кяккан В. Скільки років Рогатину? // АУ. – 1968. – № 5. – С. 94–95;
55. Кісь Я. Виникнення і розташування міст на території Руського і Бельзького воєводства від XIV до середини XVII ст. // АУ. – 1968. – № 1. – С. 35–42;
56. Лопушанська О. Матеріали з історії міст і сіл у філіалі Львівського облдержархіву в м. Самборі // АУ. – 1968. – № 6. – С. 79–81;
57. Савченко М. Участь істориків-архівістів у підготовці “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1968. – № 4. – С. 9–13;
58. Слабеев І. Засідання Головної редакційної колегії // АУ. – 1968. – № 2. – С. 103.
- 1969**
59. Жук В. Упорядкування документальних матеріалів Полтавської обласної редколегії “Історія міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1969. – № 6. – С. 53–58;
60. Нестерець М. Роль історико-краєзнавчих народних музеїв у комуністичному вихованні трудящих // АУ. – 1969. – № 2. – С. 24–30;
61. Пайдис Н. Документальні матеріали виконавчого комітету Полтавської обласної Ради депутатів трудящих – джерело для вивчення політичного, господарського і культурного життя Полтавщини // АУ. – 1969. – № 4. – С. 69–72;
62. Пономаренко Л. Сторінка з історії назв київських вулиць // АУ. – 1969. – № 5. – С. 39–44;
63. Самойлович Г. Документи про розвиток промисловості, сільського господарства і культури на Чернігівщині // АУ. – 1969. – № 4. – С. 93–94;
64. Трійняк І. Похибки цінної книги // АУ. – 1969. – № 2. – С. 88–89. – Рец. на кн.: Історія міст і сіл Української РСР / Гол.редакція УРЕ АН УРСР. – К., 1967.
- 1970**
65. Квітковська Г. Роменському краєзнавчому музею 50 років // АУ. – 1970. – № 6. – С. 98–99;
66. Клим'юк М. [Перша Прикарпатська історико-краєзнавча конф.] // АУ. – 1970. – № 1. – С. 91–94;
67. Нестерець М. Сільські історико-краєзнавчі музеї до 100-річчя від дня народження В. І. Леніна // АУ. – 1970. – № 2. – С. 52–56;
68. Петухов М. На Вченій раді Інституту історії СРСР Академії наук СРСР // АУ. – 1970. – № 6. – С. 97–98;
69. Савченко М. Про роботу над “Історією міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1970. – № 1. – С. 26–28;

70. Фоменко В. Чому Трахтемирів? // АУ. – 1970. – № 5. – С. 35.
- 1971
71. Гаврилів Б. Прикарпатська історико-краєзнавча конференція // АУ. – 1971. – № 2. – С. 78–80;
72. Гісцова Л. Цікавий документ // АУ. – 1971. – № 1. – С. 76–77;
73. Горн М. Населення українського міста Кублича за описом 1630 р. // АУ. – 1971. – № 5. – С. 91–92;
74. Місерман М. Про основні принципи упорядкування документальних матеріалів рідколегій “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1971. – № 4. – С. 62–66;
75. Нестерць М., Святогор А. Пирятинський районний історико-краєзнавчий народний музей // АУ. – 1971. – № 1. – С. 60–64;
76. Шкурко С. Конференція краєзнавців Поділля // АУ. – 1971. – № 4. – С. 105–106.
- 1972
77. Борщ Ю. Участь Київського облдержархіву в підготовці тому історії міст і сіл // АУ. – 1972. – № 1. – С. 30–31;
78. Мітюков О. Джерельна база “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1972. – № 4. – С. 26–31;
79. Петухов М. Всесоюзна наукова конференція “Про досвід написання історії міст і сіл фабрик і заводів, колгоспів і радгоспів СРСР” // АУ. – 1972. – № 5. – С. 89–90;
80. Титова С. Використання архівних матеріалів при написанні історії міст і сіл Донської області // АУ. – 1972. – № 2. – С. 38–39.
- 1973
81. Пура Я. О. Цінне джерело для дослідження власних назв краю // АУ. – 1973. – № 2. – С. 79–82;
82. Сербіна Г. В. Участь архівістів у створенні колективного літопису Ровенщини // АУ. – 1973. – № 5. – С. 61–63;
83. Спиридонов Ф. П. Історія міст і сіл Чернігівщини // АУ. – 1973. – № 1. – С. 81–83.
- 1974
84. До завершення видання 26-томної “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1974. – № 4. – С. 3–9;
85. Дробчак Г. Ю., Юсім С. А. Участь Вінницького облдержархіву у підготовці тому “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1974. – № 3. – С. 38–40;
86. Нестерць М. М. Участь архівістів Тернопільської області у створенні тому “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1974. – № 5. – С. 67–69;
87. Петухов М. Я. У Головній редакційній колегії “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1974. – № 4. – С. 85–86.
- 1975
88. Варгачок П. Л. Кривому Рогу 200 років (Про заснування і розвиток міста та Криворізького залізничного басейну) // АУ. – 1975. – № 5. – С. 60–64;
89. Лобода В. В. Заселення Північного Причорномор’я і топонімія краю за архівними джерелами // АУ. – 1975. – № 3. – С. 68–76;
90. Тхор В. І. Актіві книги ЦДА УРСР у м. Києві про розвиток міст України доби феодалізму // АУ. – 1975. – № 5. – С. 60–64;
91. Хіоні А. Участь Одеського облдержархіву в написанні “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1975. – № 3. – С. 54–56.
- 1976
92. Гончарук П. С., Солониню В. М. Важливий здобуток історичної науки // АУ. – 1976. – № 1. – С. 16–24;
93. Орлова З. С. Пропагандо джерела з історії рідного краю // АУ. – 1976. – № 3. – С. 47–48.
- 1977
94. Сабіна А. М. Видання “Історії міст і сіл Української РСР” (Донецька область) російською мовою // АУ. – 1977. – № 1. – С. 36–38.
- 1980
95. Болотова Г. В. План Києва 1695 р. як джерело до вивчення історії міста кінця XVII століття // АУ. – 1980. – № 4. – С. 51–59;
96. Кирєєв А. С. З історії київського трамваю (За документами Державного архіву Київської області) // АУ. – 1980. – № 6. – С. 65–68;
97. Намакштанська Н. З. Документи Київського міськдержархіву як джерело до вивчення історії вулиць м. Києва // АУ. – 1980. – № 4. – С. 59–61;
98. Рибаків М. О. Київська околиця Солом’янка // АУ. – 1980. – № 6. – С. 68–71;
99. Страшко В. В., Боряк Г. В. Документи ЦДА УРСР з історії м. Києва // АУ. – 1980. – № 5. – С. 60–64.
- 1981
100. Волков І. В. Народний музей історії Залізничного району Києва // АУ. – 1981. – № 4. – С. 57–59;
101. Івахова О. М. Документи ЦДА УРСР у м. Києві про економічний розвиток і благоустрій міста XIX – на початку XX ст. // АУ. – 1981. – № 3. – С. 65–71;
102. Кулеба Г. І., Яковенко Н. М. Показчик документів з історії Києва // АУ. – 1981. – № 4. – С. 13–18.
- 1982
103. Базанова М. М., Топішко Н. О. Кінофотолітопис історії Києва // АУ. – 1982. – № 2. – С. 30–41;
104. Бондар В. П., Яковлева Л. В. Документи про соціально-економічний та культурний розвиток Києва у фондах ЦДАЖР УРСР // АУ. – 1982. – № 2. – С. 22–30;
105. Гісцова Л. З. Архівні джерела ЦДА УРСР з історії Києва // АУ. – 1982. – № 2. – С. 15–22;
106. Дехтярьов М. Г. Використання архівних джерел при реставрації пам’ятників архітектури м. Києва // АУ. – 1982. – № 2. – С. 52–56;
107. Крячок М. І. Матеріали про Київ у фондах ЦДАМЛІМ УРСР // АУ. – 1982. – № 2. – С. 48–52;
108. Рибалко О. Л. Показчик документів ЦДАЖР

- УРСР з історії Києва // АУ. – 1982. – № 2. – С. 66–69;
109. Ткаченко В. М. Документи Держархіву м. Києва як джерело до вивчення історії міста // АУ. – 1982. – № 2. – С. 41–48.
- 1983**
110. Павлова Т. Документи і матеріали з історії міста Ровно (1283–1983) // АУ. – 1983. – № 5. – С. 41–53.
- 1984**
111. Боряк Г. В., Яковенко Н. М. Маловідоме джерело з історії давнього Києва // АУ. – 1984. – № 5. – С. 42–44;
112. Субботіна І. В. Документи і матеріали до історії Сімферополя // АУ. – 1984. – № 3. – С. 33–42.
- 1985**
113. Данилюк Ю. З. Документи фонду Головної редколегії “Історії міст і сіл Української РСР” як джерело досліджень з історичного краєзнавства // АУ. – 1985. – № 3. – С. 52–55;
114. Рибаків М. О. Маловідомі джерела з історії зростання території Києва у другій половині XIX – поч. XX ст. // АУ. – 1985. – № 4. – С. 58–66;
115. Сайчук І. А., Миць М. Р. документи і матеріали з історії міста Луцька (1085–1985) // АУ. – 1985. – № 5. – С. 35–43.
- 1986**
116. Сіреджук П. С. Джерела до вивчення історії виникнення міст Галицької землі в XV–XVII ст. // АУ. – 1986. – № 1. – С. 58–66.
- 1988**
117. Шевченко Л. В. [Перша Всесоюзна конф. з історичного краєзнавства] // АУ. – 1988. – № 1. – С. 69;
- 1989**
118. Кононенко С. І. [Обл. краєзнавча конф.] // АУ. – 1989. – № 6. – С. 43;
119. Мащок О. Я. Використання документів архівів у галузі історичного краєзнавства при підготовці статей до Зводу пам’яток історії та культури // АУ. – 1989. – № 3. – С. 34–55.
- 1990**
120. Івашченко І. К., Полетун Н. М. Документи і матеріали з історії Чернігова (до 1300-річчя заснування) // АУ. – 1990. – № 6. – С. 9–16;
121. Участь архівістів у історико-краєзнавчій роботі // АУ. – 1990. – № 4. – С. 79–80;
122. Шевченко Л. В. IV Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства // АУ. – 1990. – № 1. – С. 76–77;
123. Шпаченко О. П. [Рецензії] // АУ. – 1990. – № 6. – С. 74–75. – Рец. на кн.: Из истории Новгорода-Северского: Док. и материалы. – Чернигов, 1989. – 138 с.
- 1991**
124. Санцевич А. В. Використання документів особових архівних фондів у краєзнавчій роботі // АУ. – 1991. – № 4. – С. 38–43;
125. Як збирати документальні пам’ятки періоду Великої Вітчизняної війни (Поради краєзнавчо-початківцю) // АУ. – 1991. – № 4. – С. 43–44.
- 2001**
126. Гаврилюк С. В. Дослідження з історії Холмишани і Підляшшя (за листами М. Петрова до П. Батюшкова) // АУ. – 2001. – № 1-2. – С. 32–42;
127. Старков В. А. Джерело вивчення фольклорно-етнографічної спадщини українців Придонщини кінця XIX ст. // АУ. – 2001. – № 6. – С. 116–120.
- ¹ Гіськова Л. Показчик населених пунктів Генерального опису Лівобережної України // НБ. – 1959. – № 3. – С. 74.
² Маньковський С. Архіви та краєзнавчі музеї // НБ. – 1962. – № 4. – С. 32–34.
³ Ротач П. Нові матеріали до історії Полтавщини // НБ. – 1963. – № 6. – С. 34–38.
⁴ Крикун М. Важливе джерело для вивчення історії міст і сіл України (Люстрація Подільського воєводства 1665 р.) // НБ. – 1963. – № 3. – С. 19–29.
⁵ Пура Я. О. Цінне джерело для дослідження власних назв краю // АУ. – 1973. – № 2. – С. 79–82.
⁶ Лопушанська О. Матеріали з історії міст і сіл у філіалі Львівського обидержархіву в м. Самборі // АУ. – 1968. – № 6. – С. 79–81.
⁷ Бутчич М. Висвітлення історії міст і сіл України в “Київській старині” // НБ. – 1963. – № 6. – С. 64–67.
⁸ Рабинович І. Газета “Черниговские губернские ведомости” як джерело з історії краю // НБ. – 1964. – № 3. – С. 74–77.
⁹ Література з історії міст і сіл Української РСР // НБ. – 1963. – № 3. – С. 3–8.
¹⁰ Максименко Ф. Збірки історичних відомостей про населені пункти Української РСР // НБ. – 1963. – № 4. – С. 79–86; № 5. – С. 79–84; № 6. – С. 76–85; 1964. – № 1. – С. 88–98; № 2. – С. 92–99; № 3. – С. 89–101; № 4. – С. 64–71; № 5. – С. 93–105.
¹¹ Жук В. Друковані джерела з історії Полтавщини // АУ. – 1965. – № 3. – С. 70–75.
¹² Крип’якевич І. Топоніміка старого Львова // НБ. – 1964. – № 5. – С. 85–87.
¹³ Гіськова Л. Цікавий документ // АУ. – 1971. – № 1. – С. 76–77.
¹⁴ Мітюков О. Джерельна база “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1972. – № 4. – С. 26–31.
¹⁵ До завершення видання 26-томної “Історії міст і сіл Української РСР” // АУ. – 1974. – № 4. – С. 3–9.
¹⁶ Намакштанська Н. З. Документи Київського міськдержархіву як джерело до вивчення історії вулиць м. Києва // АУ. – 1980. – № 4. – С. 59–61.
¹⁷ Киреев А. С. З історії київського трамваю (За документами Державного архіву Київської області) // АУ. – 1980. – № 6. – С. 65–68.
¹⁸ Івахова О. М. Документи ЦДА УРСР у м. Києві про економічний розвиток і благоустрій міста XIX – на початку XX ст. // АУ. – 1981. – № 3. – С. 65–71.
¹⁹ Кулеба Г. І., Яковенко Н. М. Показчик документів з історії Києва // АУ. – 1981. – № 4. – С. 13–18.
²⁰ Данилюк Ю. З. Документи фонду Головної редколегії “Історії міст і сіл Української РСР” як джерело досліджень з історичного краєзнавства // АУ. – 1985. – № 3. – С. 52–55.
²¹ Сіреджук П. С. Джерела до вивчення історії виникнення міст Галицької землі в XV–XVII ст. // АУ. – 1986. – № 1. – С. 58–66.

²² Мацюк О. Я. Використання документів архівів у галузі історичного краєзнавства при підготовці етапів до Зводу пам'яток історії та культури // АУ. – 1989. – № 3. – С. 34–55.

²³ Сапцевич А. В. Використання документів особових архівних фондів у краєзнавчій роботі // АУ. – 1991. – № 4. – С. 38–43.

²⁴ Гавришук С. В. Дослідження з історії Холмщини і Підляшся (за листами М. Петрова до П. Батюшкова) // АУ. – 2001. – № 1-2. – С. 32–42.

²⁵ Старков В. А. Джерело вивчення фольклорно-етнографічної спадщини українців Придонщини кінця XIX ст. // АУ. – 2001. – № 6. – С. 116–120.

Юрій Сергієнко

ПРО ПОМИЛКИ І НЕТОЧНОСТІ У ЗБІРЦІ ДОКУМЕНТІВ ПРО МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Нещодавно під егідою Інституту української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського, Наукового товариства ім. Шевченка, Національного музею літератури України, Центрального державного історичного архіву України у Львові вийшла друком збірка документів "Михайло Драгоманов. Документи і матеріали 1841–1994" (Л., 2001. – 731 с.). Автори-упорядники: Г. Болотова, І. Бутвич, Н. Грабова, О. Купчинський, Д. Пельц, Г. Сорока намагалися висвітлити основні етапи життя, громадсько-політичної та наукової діяльності М. П. Драгоманова безпосередньо "голосом" документу, історичного джерела.

Книга має ошатне поліграфічне оформлення – гарний білий папір, фотографії. На превеликий жаль, на підписах до них зовсім немає посилань на джерело, звідки ж цей документ узято, ніби ці джерела "звісають у повітрі" (особисті свідчення, родинні світлинки, атестати, дипломи і т. д.)

Викликає сумнів доречність 5-го розділу збірки (1918–1994), що займає близько 200 сторінок, де подані матеріали-спогади, суб'єктивні хвалебні судження без жодної об'єктивної характеристики М. Драгоманова. Упорядники на декількох десятках сторінок передрукують Програми республіканської конференції молодих учених, що відбулася у травні 1991 р., а потім ще однієї конференції, у вересні 1991 р. Цей передрук відомих матеріалів, на наш погляд, не потрібний. До цього розділу додані відомі статті різних авторів (І. Гнатюка, написану 1993 р., а також Л. Климчика, написану 1994 р. та ін.), що вже друкувалися, а також газетне повідомлення "Літературної України", доводячи загальну кількість "документів" аж до 347! При тому, що статті доволі відомі, їх можна прочитати в журналах "Мовознавство" і "Початкова школа", тим паче, що вони розраховані скоріш не на науковців, а на вчителів.

На превеликий жаль, у покажчику імен немає багатьох, хто досліджував постать Драгоманова з позицій русофобства, великодержавного шовінізму, окремих нападів його на українських діячів культури та ін. У всякому випадку в науковому апараті книги не задіяно ім'я П. Штели і його "Московство", що побачило світ ще 1968 р. тут відсутні ім'я О. К. Дорошквича, А. Жуковського та інших драгоманознавців, що знижує вартість видання як наукового. При детальнішому вивченні

документів збірки, порівнянні їх з першоджерелами Держархіву м. Києва виявляються ще більш огріхи.

З перших її сторінок потрапляєш у світ неточностей і невідповідностей. Документ № 1 (С. 23) не відповідає вказаній легенді. У Держархіві м. Києва – це не свідчення про народження М. Драгоманова, а копія свідчення про дворянство Полтавського депутатського зібрання від 14 липня 1850 року! Свідчення ж, датовано 6 (18) вересням 1841 р. знаходиться на арк. 30–30 зв. і має № 6121, який не зазначено у публікації.

Щодо позначення на стор. 23, що ніби-то у цьому свідченні "Він" у тексті написано двічі" підкреслю, що це помилка. В оригіналі записано "родился же он".

На наш погляд посилання "а" на стор. 28 і посилання "б" на стор. 29 збірника можна було об'єднати, а не дублювати, що у 5-му класі Полтавської губернської гімназії М. Драгоманова залишено на другий рік.

У документі № 23 (С. 43) неввірно вказаний № копії протоколу Полтавського депутатського дворянського зібрання від 16 серпня 1850 р. – потрібно № 3640. Закреслене слово, яке прочитали упорядники збірника: "Подольск..." тобто писарчук зрозумів свою помилку і виправився і записав далі: "Полтавск. консисторія". Хоча ця фіксація слова – неонов'язкова, у легенді цієї текст знаходиться не на арк. 8 архівної справи з ДАМК, а на арк. 9!

Так на стор. 48 документ № 28 "Повідомлення декана історико-філологічного факультету О. Селіна ректору університету – Іванішеву про читання Драгомановим першої пробної лекції" має неввірну архівну легенду. Також частина тексту документу не позначена, її знято і про це немає ніякого застереження. А у цьому архівному джерелі є точна дата проведення першої пробної лекції: "в среду, 1-го Апреля, в 11 часов утра в аудитории № 4", що важливо і для історії і як важливий факт біографії Драгоманова. Слід вказати точну легенду цього документу, і я її тут вказую: це не 11 справа, а 41!

На стор. 53 друкується документ № 35 у якому автори-упорядники подано примітку: "Два слова не прочитано". Зазначу, що точна частина фрази і весь текст такий: "честь имено выставить на вид следующие обстоятельства". При перекладі українською мовою допущено помилку: замість надрукованих слів "і не такі обов'язки", потрібно "такі обставини". Цей документ за